

de Lluc (1964); *criancer* (1539), *criancera* (DAG).

Del nom. del ll. *CREATIO*, -ONIS, per via sàvia, l'ant. *creàcia* 'creació' («la Tua *creàcia*», *VidesR*, f° 226r1, n. 17, trad. «creationis tuae», 691); del mateix mot, per via mossàrab o arag. *criaçó*, -*assó*, 'conjunt de gent a servei d'un senyor' [Jaume I; 1308; sobretot en la zona morellana; docs. p. p. el BSCC] algun cop mal llegit *criatò* per *criaçó* (1433, BSCC VII, 244); sovint alterat en *criaçó* per compromís amb *criança*; Gandesa en forma netament mossàrab *crianxo* («despectiu», *AlcM* [?]); més estès en cast. ant. *criazón*.

Criatura, pres de *creatura* 'ésser creat', amb *cre-* en Llull: «si Déus ha creades tantes e tant diverses e tan belles *creatures*, quant més és gran, qui és creador! E si totes *creatures* ha Déus creades a home ---»¹⁵ (*Blanq.*, *NCl.* I, 156.22); aviat apareix aplicat als infants: «si crestià ha fill --- de sarraïna --- si'l crestià serà senyor d'aquella sarraïna, la *criatura* aquella deu ésser franca e alforra de tot en tot», *CostTort.* (Ol., p. 268); «la fembra com vol desmamar sa *criatura*»,²⁰ *Exemplis e Miracles*, § 127, p. 120; «pres la *criatura* en los braços, que encara mamava ---», *Tirant*, Ag. I, 111; «ab tristícia hi ab dolor anferteràs ta *criature*», Reixac, *Questa*, 158.9 (trad. *porteire*); «quant hun prevere batega una *criatura*, si deya —Yo te bateig en nom del Pare ---», StVicentF (*Serm.* I, 234.5), «los lauradós --- moltes *criatures*, plens de xinxes, les parets, fumades ---», StVicentF (*Quar.*, 39.62); «se trobà prenys, / poch més o menys / de uns tres meses: / ab certes preses / de diablures / dos *criatures* / se féu sortir, / e abortir / secretament», JRoig (*Spill*, 4138), «com lo peix féu, / qui lo fill seu / en l'aygua lança, / may s'i atança, / ne pus se'n cura: / sa *criatura* / no la torcà, / com fa lo ca ---», id. (5068). Fou, doncs, com en fr. ant., on *créature* prengué de més a més el sentit de 'cosa' (així com *chose*, *rien*, poden llavors designar també una persona): LFoulet, *Rom.* LVII, 432-6, 568-70.

Modernament queda definitivament fixat en el sentit de 'infant, nen(a)': en la dramàtica cançó tradicional de la Criada de l'Hostal de la Pera fa important paper el «braç de *criatura* o d'*albat*», que es veu que solien usar els malfactors quan atacaven els hostals: una massa de cera narcòtica o metzinosa que, tirada a la llar de foc, tapava els esperits amb una forta fumigació: ho dissimulaven sota la forma d'un exvot com els que solien portar els matrimonis que volien tenir fills, en forma de braç de cera figurant el d'un albat, *Romlo.*, 114, A17 i 23, B24 i 25, cf. versió H, 3, i les D i E, que porten *albat* (MilàF potser no ho arribà a entendre, car en l'ed. de 1882 no ho explica, i en la de 1853, pensa en una «superstició»); *criaturada* [Belv. 1803]; *criaturam*; *criaturar*; *-turejar*; *criaturer* [Belv.]; *criaturera* [Lab. 1839], *criatura* [Belv.]; *criaturesc*.

Del cast. *criadilla* 'turma, tubercle', anomenada així perquè la produeix la terra espontàniament [1555; *criadas de tierra* en la versió cast., 1525, del nostre Robert de Nola, p. 151] d'on després 'patata' (Colmeiro, *Enum.* IV, 138) nom regional de Castella, d'on⁶⁰

es prengué el val. *criadilla*; essent una planta importada d'Amèrica, el nom val. no es pogué començar d'usar fins al S. XVI, per tant és castellanisme indiscutible, vist que termina en *-illa* i que seria impertinent pensar en un mossarabisme per a un nom tardà, i estrany a les altres terres cat., aplicat a un producte originàriament transatlàntic,¹ sento *kriadiles* a Vilafranca del M., 1935, però des d'aquesta forma es passà *kriatiles*, d'on, amb una transposició habitual, *kireiiles*, *kereiila* a Gandia (BDLC XII, 315) i així ho sento a Picassent, Lutxent, igual que a Elx i a la capital val., *keratiles* o *karatiles* a Miramar de Gandia, o simplement *kreiila* a Torrent (1962); *Les kerilètes*; veg. DCEC I, 941b10ss.

De *criat* són derivats de caràcter col·lectiu *criadam*, *criadum*, i a Eiv. *criadem*, curiosa forma sufixal que no té sentit anomenar «metafonia» (*AlcM*), però que deu ser heretada de l'àrab-mossàrab eivissenc, amb imela morisca. *Criader*. *Criador*. *Criadussa*. *Criament*. *Criandera*. *Creador* [Llull]; *creament*; *creant*; *creat*; *creatiu*; *increat*.

Procrear, *procreació* [1399, BMetge, ed. Riquer, 198.21]; *procreador*, *procreant*.

Recrear [Llull]: «Blanquerna s'anà deportant per l'ort, per *recrear* son sperit; e après la *recreació* durmí» (*NCl.* I, 286.16), «a la granja on stava lo bisbe e lo monge qu isolia ésser abat, e ab éls *recreava* sa persona e consolava sa ànima» (*Blanq.*, *NCl.* II, 28.15), del ll. *recreate* 'crear de nou', 'tornar a la vida, restablir', 'reparar'; «camins rectes y amples per tres coches de frente, ab arbres a dreta y esquerra, que, junt ab deliciosas hortas, praderias y camps vehins, a Barcelona *recrean* la vista», B. de Maldà (*Excursions*, p. 3); *recreació* (Llull, supra), *recreatiu* [1695, Lacav.]; *fiesta recreant* en Eiximenis (cita de Careta, s. v. *sacietat*); combinació que, junt amb d'altres de paral·leles, com *activitats recreants*, *hores recreants*, podria ajudar a matar el ridícul castellanisme *recreito* (*esbarjo*, que no mereix l'exclusió de què el feren víctima els puristes, és també útil en aquest sentit).

Congriar, antigament *concrear*,² i més generalment *concriar*: «en la figuera --- s *concriaven* moscards», Eiximenis (*Terç*, *NCl.*, 36), «feren-li beure / mil beurrades, / prou mal forjades, / en banys, untures, / e faxadures, / perfums e cales, / úlceres males / li *concriaren* / e li causaren / salt de ventrell ---», JRoig (*Spill*, 4637), també en MiqAgustí (1617) i ja en Jaume I; «lo fetge és lo lloc a hon se *concria* la sanc: és principi de totes les venes», OPou (*TbPu.*, 291).

Forma que se sent encara a bastants llocs del Montseny, Gironès i Empordà, aplicat especialment al lloc on es forma un corrent o el seu llit, on s'arreglegen les seves aigües: «el Sot de Can Francesc es *kunxkria* a Can Guilló», Fogars de Montclús (1935), «la riera s *kunxkria* en aquell sot» i «aquell sot s *kunxkria* aquí sota», Riells de M. (1964), «el Rec de Sant Borget es *kunxkria* a ---», Monells (1958), «una riera que s *kunxkria* sota Can Ribes», Medinyà, «allí s'hi *kunxkria* molta aigua» sentit a Vilacolum i a Palau-saverdera (1958).